

Farkas Ferenc

KÜLÖNÖS ÉLETPÁLYA – CSATAI BÉLA –

1917-ben született Jászárokszálláson. Apja, Emánuel parádés kocsis volt a „nagy Móczároknál”, anyja, Faragó Anna ugyanott konyhás. Gyermekkorában tanyán éltek, és szülei bojtárnak, béresnek adták, majd kubikos lett. Az egyik tanítója fedezte fel átlagon felüli képességét.

1947 őszén – alapos orvosi vizsga után – feleségével, Lukácsi Máriával /1922-1928/ és kislányával, Máriával, aki 1946-ban született, Svédországba ment. Útjuk utolsó szakaszát hajón tették meg kegyetlen viharban, Trelleborgban kötöttek ki, s innen busszal az elosztó helyre vitték a 24 /?/ családot. Egy gazda farmjára vetette őket a sors, ahol növénytermesztés és állattenyésztés folyt. Itt dolgoztak 1949 novemberéig, amikor az államközi szerződés értelmében hazatértek. Itthon keresményükből rangos családi házat tudtak vásárolni, és a továbbiakban csak a férj dolgozott, a feleség a háztartást vezette.

Hosszú éveken át vezetőként dolgozott a helyi térszben. Brigádvezetőként a gépészeti részleget vezette 1978-ig. Három házat épített, két hold földet vásárolt, azaz boldogult, hiszen külföldi vendégmunkásként megalapozta a család anyagi helyzetét.

Az életének 92. évében járó Csatai Béla ma is jó kiállású, kellemes beszélgetőpartner. Ügyei java részét ma is maga intézi, de természetesen segít neki a szomszéd házban lakó leánya, Bányainé Csatai Mária is.

A magyar mezőgazdasági munkásokat faházakban szállásolták el. Egy faházban két család kapott helyet. Két szoba, konyha és spejz állott rendelkezésükre beépített bútorokkal, tűzhellyel. A környéken rajtuk kívül egy cserépfalui és egy mátraballai magyar család élt és tevékenykedett.

A magyar kisgyermekeket svédek gardírozták, hogy a szülők gond nélkül dolgozhassanak. Ilyen körülmények között a kicsik hamar megtanultak svédül. Olyan is akadt közöttük, aki jobban beszélt svédül, mint magyarul.

Csatai Bélát nagyon megkedvelte a tulajdonos, a gazda, és szerette volna örökre fogadni, s ebben az esetben a farm tulajdonjoga reá szállt volna. Azért is kedvelték, becsülték, mert tudott gépkocsit vezetni /1940-ben a hadseregben szerzett jogosítványt/. Egyszer ő vezette a gazda gépkocsiját a 600 kilométerre lévő Stockholmig. Ott azonban a gazda vette át a kocsit vezetését. A felajánlott lehetőséggel Csatai Béla nem tudott élni, mert a felesége mindenképp haza akart jönni. Nem jöhetett szóba az sem, hogy Kanadában leljenek új hazára, ahogyan több sorstársuk tette.

A svédek nagyon kedvesek, segítőkészek voltak. Tudták, hogy a magyarok tudnak dolgozni, ha szükséges, sokat is. Csatai Béla a mi fogalmaink szerint túlórázott is. Ha készen lett a saját munkájával, szívesen beállt a felesége munkahelyén dolgozni.

Igazában egyetlen ütközéspont volt a kinti magyarok és a svédek között. Ott a lopás ismeretlen, nálunk viszont akkor nem volt az. Ha valaki lopott, a svéd hatóságok és a svédek is igyekeztek megszegényíteni. Vissza kellett adni az eltulajdonított tárgyat, és az újságokban is „megszellőztették.” Olykor megbüntették, és arról is hallottak a kint dolgozók, hogy egyeseket kitoloncoltak az országból.

Szárnyra kapott olyan hír is, hogy olykor a kint dolgozó magyarok között ellentét támadt, amely olykor tettelegességgé is fajult, mint nemegyszer itthon is.

Nem számított ritkaságnak, hogy az egyes svéd családok barátságot kötöttek a kint dolgozó magyarokkal. Az is megesett, hogy a magyarok hazatérése után levelezés kezdődött, néhányan pedig kiutaztak Svédországba, hogy megtekintsék gyermekkoruk színélyét, illetve meglátogassák a kint maradt ismerősöket.

A legtöbb kint járt család fényképek és újságkivágások révén őrzi fiatalságuk eme néhány évének emlékét. A legtöbbjük számára féltve őrzött emlék, sőt az is megesett, hogy az egyik család felnagyította azt a színes fényképfelvételt, amely az egykori, számukra oly fontos faházat ábrázolja.

Az akkor Svédországban vásárolt tárgyak mind a mai napig őrzik az egykori nem szokványos vállalkozás emlékét. Az egészen egyedinek számító kerékpárok, bútorok még a kilencvenes években is szolgálták a tulajdonosokat, de ma is akad egy-egy bútordarab, amely használható, és ugyanakkor emlékezteti a leszármazottakat, de a nem nagy számban élőket is az emlékezetes, alig több mint két esztendőre, amelyeket az egykori farmokon töltöttek.

A mezőgazdasági munka

A svédországi farmok berendezése jóval modernebb volt, mint amit itthon tapasztalhattak a magyar vendégmunkások. Az istállóba végzendő munkák nagy részét gépesítették. Így állították elő a tömegtakarmányt, a silót is. Nagyon magas, mintegy 18 méter volt az a fal, amely a raktározás és az előállítás célját szolgálta. A berendezés kapcsolatban volt a jászlakkkal, és így közvetlenül jutottak a takarmányadagok az állatok elé. Széna, lucerna, gomboshere alkotta a siló alapanyagát, amelyhez erőtakarmányt és vizet adtak, miután szecskázták az alapanyagot.

A teheneket géppel fejték, és ehhez nyolc férőhelyes állásokat alakítottak ki. A tej közvetlenül a tejszarnok által rendelkezésre bocsátott kannába jutott, és a csarnok naponta elszállította a hozamot. Pontosán kellett a munkát befejezni, mert ha időre nem készültek el, veszteség érte a farm tulajdonosát.

Kéthetente ellenőrizték a szarvasmarhák /fekete színű és „szarv nélküli” tehenek voltak/ tejhozamát, és csak az a tehén kapott abrakot /5 kilót/, amelyik legalább 30 liter tejet adott. A többi egyáltalán nem kapott abrakot, vagy jóval kevesebbet. Az adatközlők furcsállották, hogy az állatokat halcsontból nyert liszttel is takarmányozták.

Rendszeresnek tekinthető, hogy a tejszarnok visszaadta a farmnak a szeparált tejet, és azt a malacok etetésére használták fel. Több helyen egy fedél alatt voltak a szarvasmarhák és a malacok.

Nyáron a tehenek kint legeltek, és villanypásztor „örizte” őket. Olykor megszöktek ennek ellenére, és akkor komoly munka volt megkeresni az elkóborolt állatokat. (Ilyenkor a mezőn is megfelelő fejőállások álltak rendelkezésre.)

Lovak, traktorok, autók is szolgálták a farmon folyó munka precíz végzését. A lovaskocsi a települések közötti közlekedést is szolgálta. Az ismerősöket így kereshették a kint dolgozó magyarok is. Egyáltalán, a svéd farmok jóval modernebbek voltak az itthon megszokottnál. Ezzel volt összefüggésben az is, hogy nagyon pontosan kellett a munkahelyen megjelenni, mert a rendszer nem bírta el a legkisebb lazaságot sem.

A növénytermesztésben előkelő helyet foglalt el a cukorrépa és a burgonya. Mindkét növényfajtát vermeléssel védték a nálunk nem szokásos hideg ellen. Szinte kazal méretű vermeket készítettek, és nagyjából úgy fedték be, mint annak idején nálunk is.

Mínthogy az üzemi méretek jóval kiterjedtebbek voltak, mint ahogy itthon megszokhatták, a krumpli egy részét nagyméretű üstökben gőzzel főzték, és innen juttatták el a takarmányozás színhelyére.

Az állatorvosi ellátás azonnali beavatkozást tett lehetővé, hiszen a teheneket számmal látták el, s ezért az orvossal csak a számot kellett közölni, és annak ismeretében azonnal tudott intézkedni. Mindennek, és számos más intézkedésnek köszönhetően rend honolt a farmon. Köszönhető ez továbbá annak is, hogy a gazdasági egységet vezető szakember volt az első számú irányító, és az ő intézkedéseit talán a gazda sem másíthatta meg. Biztosra vehető, hogy felkészültsége vitathatatlan volt, és a gazda is igazán elismerte szakmai tekintélyét, s az ezzel járó felelősség is igazán komoly lehetett.

A magyar mezőgazdasági munkásokat némely helyen svédül tudó magyar segítette. Erre különösen az első időben lehetett szüksége, hiszen a jászok színmagyar vidéken születtek, a ezért ritkán láttak, hallottak olyanokat, akik idegen nyelven beszéltek. (Legfeljebb az egykori közös hadseregben szolgálók tudtak néhány német nyelvi fordulatot, és persze a hadifogságot szenvedettek tudtak olaszul, de többnyire oroszul, amint ez a szovjet csapatok bevonulásakor mindenki számára nyilvánvalóvá válhatott.) A Jászárokszállásról kikerültek közül talán csak Csatai Bélának voltak valamelyest idegen nyelvi ismereti, hiszen a második világháború idején kapcsolatba került német és szovjet katonákkal is. Mindennek ellenére a legtöbben gyorsan megtanulták a legfontosabbakat, és ennek következtében el tudtak igazodni a munkafolyamatokban. A gyermekek meg ugyanolyan gyorsan megtanultak svédül, mint magyarul. Volt olyan hatéves fiúgyermek, aki nem mehetett magyar iskolába, mert nem tudott a követelményeknek megfelelően magyarul. Tudunk olyan leánygyermekről is, aki svéd iskolába járt, és az adatközlők szerint ő tudott legjobban svédül. Ebből következően rendszerint ő töltötte be a tolmács szerepét (Bolyoczi Etelka). Ugyanakkor az is igaz, hogy a legtöbben el tudtak igazodni a legfontosabb információk között, azaz a munkavégzést ritkán akadályozta a nyelvismeret hiánya. Szükség esetén kevés szóval is el tudunk igazodni, különösen akkor, ha a befogadó ország polgárai segítőkészek. És a svédek e tekintetben is annak bizonyultak. (Ezt igazolja az a néhány levél is, amelyek svédül íródtak, s mégis célba érhettek.)

Csatai Béla emlékezete szerint még jegyrendszert volt Svédországban, amikor kiérkeztek. Őket ugyanazok a jogok illették meg, mint a svéd lakosságot. Kaptak 1 liter pálinkát, 1 kg csomagolt sonkát, kávé. Létezett gyermekadag is.

Nem fordult elő, hogy egy tájegységről munkát vállalókat ugyanott alkalmazták volna. A Csatai család két távoli település (Cserépfalu, Mátraballa) munkavállalóival került egy helyre.

Különös szerencsét jelentett az, hogy a svéd király vejének a fürdőhelye a farm közelében volt, és így újabb ismerősöket szerzett.

Úgy tűnik, hogy az ő gazdája befolyásos ember lehetett hazájában, és ennek következtében az átlagosnál tehetősebb életmódot élvezhetett.

A hazatérés

Sok kint dolgozó magyarnak megfordult a fejében, hogy Svédországban marad, és egy idő után új hazát keres magának. Nagyobb hányaduk kint is maradt, és többségük Kanadába ment, ott élte le életét, vagy él ma is, mint Bolyki Ferenc és testvére. (Később a harmadik fiútestvére követte testvéreit.)

Ebben több tényező is fontos szerepet játszott. A legfontosabb tényező talán az lehetett, hogy az akkori magyar nagykövet levelet küldött minden magyar vendégmunkásnak, közölvén, hogy otthon nagyon megváltoztak a viszonyok. Ezzel ellentétben megjelentek az akkori földművelési minisztérium szakemberei is, akik arra szerették volna rávenni honfitársaikat, hogy térjenek haza. Ezt számos ajánlattal igyekeztek elfogadtatni, amit persze később nem teljesítettek. A végső döntést azonban nem ez a két tényező határozta meg. Általában a feleségek kívántak haza, de volt olyan férj is, aki nem tudott megbarátkozni sem a svéd, sem a kanadai, sem az ausztrál körülményekkel, hanem haza akart jönni mindenképpen.

A hazatérés lényegében úgy festett technikailag, mint a kiutazás. Csatai Béla volt a hazatérést vezetőként irányító személyiség. Újra kegyetlen vihar kísérte őket, majd a határon elvették az útlevelüket, és az FM szakembereinek az ígéretéből semmi sem lett.

Többjüket megkérdezték az itthoniak, hogy minek jöttek haza. Sok tényező befolyásolhatta elhatározásukat, hiszen az itthoniak, az itthoni táj meg emberek nagy vonzerőt jelenthettek számukra. Feltehető az is, hogy az idegen közeg minden előnyével együtt sem tűnt egész életen át vállalhatóknak. Mert különös a külföldön való tartózkodás, élet- és lélektana. Olykor menthetetlenül „rászól” az emberre az otthon, a pacsirta, a délibáb, és ilyenkor nem könnyű a kint maradás mellett dönteni. Különösen annak, aki nem túl sokszor volt távol a szülőfalutól vagy várostól, és nem alakult ki benne az idegenben zajló élet feltételrendszere.

Csatai Béla szinte élvezettel beszélt, mesélt svédországi, majd az azt követő itthoni életéről. Gyorsan megbarátkozhatott a kinti élettel, de itthon is fontos volt számára, hogy megfelelő közegben tevékenykedjék. A háború meg a külföldi tartózkodás megtaníthatta arra, hogy alkalmazkodjék a körülményekhez, a különböző stílusú személyiségekhez. Úgy tűnik, van mesélő vénája, és ennek következtében nyitott, közlékeny személyiség.

Ő igazán „jóban van” svédországi élményeivel, s ennek következtében bármikor szívesen mesél, beszél fiatalsága több mint két esztendejéről.

A két év hozadéka

A megszerzett anyagi javak természetesen új életminőséget teremtettek a hazatérők számára. A családi ház volt minden külföldön munkát vállaló család álma, valójában ezért vállalták a kinti élet nehézségeit, keserveit. Emellett azonban szükségképpen sok egyéb tapasztalat birtokában tértek meg szülőhelyükre, s élményeik szükségképpen beépültek életükbe. A legtöbben ma is tudnak svédül számolni, és közkeletű kifejezéseket ma is szívesen elmondanak az érdeklődőknek.

Csatai Béla már a harmadik idegen nyelv elemeit ismerte meg kint tartózkodása során. (Német nyelvtudását természetesen tudta hasznosítani.) Úgy tűnik tehát, hogy Csatai Béla és leánya mindmáig szívesen emlékszik 1947-1948-1949-re.